

Dušica Vehovar Zajc
**POLITIČNI ŠKANDAL
KOT MEHANIZEM
REPOZICIONIRANJA
POLITIČNE MOČI**

107-120

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
UNIVERZA V LJUBLJANI

::POVZETEK

POLITIČNI ŠKANDALI SO BILI vedno osrednji vidik v politiki in zdi se, da so škandali deležni več pozornosti kot kdajkoli prej. Namen prispevka je predstaviti (re)pozicioniranje politične moči v političnem prostoru. Na tej podlagi želimo opredeliti politično moč, ugled kot eno izmed dimenzij politične moči ter politični škandal kot orodje poseganja v razmerja političnih sil. V prispevku zagovarjamo temeljno tezo, da je politični škandal proces oblikovanja, porazdelitve in uveljavljanja moči med političnimi akterji, njegov namen pa je repozicioniranje politične moči.

Ključne besede: politična moč, politika, politični prostor, ugled, politični škandal

ABSTRACT*A POLITICAL SCANDAL AS A MECHANISM OF THE RELOCATION OF POLITICAL POWER*

Political scandals have always been a central aspect of politics, and scandals seem to be getting more attention than ever. The purpose of the paper is to present the (re)positioning of political power in the political space. On this basis, we want to define political power, reputation as one of the dimensions of political power and a political scandal as a tool for intervening in the relations of political forces. In the paper we defend the fundamental thesis that a political scandal is a process of shaping, distributing and exercising power among political actors, and its purpose is to reposition political power.

Keywords: political power, politics, political space, reputation, political scandal

::UVOD

Politični škandal je povezan z močjo informacij v politiki, saj so škandalne vojne med politiki del politike. Ti škandali so del politike in zdi se, da škandali prejema-jo več pozornosti kot kdajkoli prej v sodobnem stalno spreminjajočem se medij-skem okolju. Z razvojem družbe so se narava, obseg in posledice političnega škan-dala spremenile. Škandali se porajajo v različnih oblikah, povzročajo pa jih premiki v razmerju političnih sil, čeprav na prvi pogled izgleda, kot da jih povzročajo poli-tiki z obnašanjem v svojem zasebnem življenju na način, ki je v nasprotju z obnaša-njem kredibilnih politikov. Tako so nekateri škandali povezani z nezakonitimi de-javnostmi, drugi so moralne narave ali pa odgrinjajo različne vrste nesposobnosti.

V prispevku se na podlagi zastavljenih vprašanj v prvem delu lotevamo politične moči, konceptov in definicij v smislu njene opredelitve (mehka, trda, pametna). V drugem delu se posvetimo eni izmed dimenzij politične moči – ugledu. Na podlagi prvega in drugega dela se v tretjem delu osredotočamo na pomen političnega škanda-la pri (re)pozicioniranju politične moči, ki predstavlja sestavni del političnega¹.

::POLITIČNA MOČ

Koncept moči ima bistven pomen v politični znanosti, saj je politični proces obli-kovanje, porazdelitev in uveljavljanje moči (Lasswell in Kaplan, 1950: 75). Rye (2014: 45) razmišlja o moči in nemoči v političnem smislu, pri čemer meri predvsem na po-litične voditelje ali medijske osebnosti, za katere sodi, da so »močni«, ker so sposobni varno dosegati zastavljene cilje tudi takrat, ko se jim to neposredno poskuša prepreči-ti. Tako Rye definira moč kot sposobnost igralca, da ne glede na uporabljena sredstva, ki so mu na razpolago (posebna znanja, dostop do vplivnih omrežij ali dostopov do pokroviteljev) zavaruje svoje dosežene rezultate in pridobi druge.

Najbolj razširjena in analitična obravnava moči je še vedno definicija moči nem-škega sociologa Maxa Webra, ki jo je v svojih delih s področja gospodarske in druž-bene organizacije natančno obrazložil in določil. Webera je zanimala moč kot dejav-nik prevlade (dominacije), ki je temeljila na ekonomskih interesih ali interesih av-toritete. Weber (1978: 53) tako definira moč kot »verjetnost, da bo nekdo v družbenem odnosu zmožen uveljaviti svojo voljo ali doseči cilj, ki si ga želi, kljub odporu in ne glede na temelje, na katerih sloni ta verjetnost«. Osrednja točka We-brove definicije je njegovo enačenje moči z verjetnostjo, ne pa z nečim, kar bi brez-pogojno imeli, če bi imeli moč. Izjava o moči se nanaša na družbena razmerja, v ka-terih lahko nekdo doseže (ali pa ne doseže), kar si želi ali potrebuje. Večja kot je ver-jetnost, bolj uspešno ali zanesljivo bo posameznik dobil, kar želi, zato je večja tudi njegova moč.

¹ Ko govorimo o političnem, mislimo na: politiko kot oblast, politiko kot ureditev in politiko kot identiteto (Gamble, 2005: 10).

Weber nadalje poudarja, da bi morali razmišljati o virih in količini odpora kot dela katerekoli ocene moči. Zmanjšanje odpora, da bi ljudje dosegli, kar želijo, je eden od elementov moči. Uphoff je pregledal znanstveno literaturo o moči, z željo spoznati in razumeti, katere so različne osnovne vrste moči virov, ki so jih predlagali politologi, sociologi in ekonomisti v preteklosti (Ilchman in Uphoff, 1969; Uphoff, 1989). Te osnovne oblike virov moči je Uphoff povzel v šest kategorij virov moči, ki so uporabljene za doseganje ciljev. Vrste virov moči, ki omogočajo ljudem, da dosežejo svoje želje in cilje preko ekonomskih, družbenih in političnih procesov, so (Uphoff, 2005: 6–7):

- ekonomski viri izhajajo iz nadzora nad zemljo, delom in/ali kapitalom kot tudi nad blagom in storitvami, ki so narejeni iz teh produkcijskih faktorjev;
- družbeni viri, to je družbeni položaj, ki izhaja iz (a) uglednih družbenih vlog ali (b) spoštovanih družbenih skupin ali kategorij in/ali (c) skupin, ki izpolnjujejo družbeno cenjena merila;
- politični viri so v prvi vrsti posledica vloge oblasti, ki v imenu države razpolaga z državnimi sredstvi, da bi uveljavila svoje odločitve;
- informacijski viri. Znanje je lahko produktivno in koristno že samo po sebi; ampak če je znanje produktivno in koristno tudi za druge, je lahko vir moči;
- moralni viri pomenijo legitimnost, ki jo nosilci odločanja, njihove vloge, odločitve, ki jih sprejemajo in/ali sistem upravljanja uporablja pri vodenju ljudi, da sprejmejo ali zavrnejo odločitve drugih ljudi;
- fizični viri ustvarjajo fizično silo, ki so jo ljudje pripravljeni in sposobni izvajati proti drugim, da bi jih prisilili v sodelovanje ali strinjanje z njimi. Sila je »prisila«, če se uporablja z zahtevo legitimnosti ali kot »nasilje«, če uporaba te sile ni bila sprejeta kot legitimna.

Dahl (1957) je nadaljeval Webrov pristop v opredelitvi moči. Po Dahlu se moč osredotoča na sposobnost (pri)dobiti druge, da delujejo na način, ki je v nasprotju z njihovimi prvotnimi željami in strategijami. Za merjenje ali presojanje moči moraš vedeti, kako močne so začetne želje oseb ali države in kako se lahko te spremenijo s tvojim trudom (Dahl v Nye, 2011a: 11). Kjer je Weber obravnaval moč v okviru organizacije in njenih struktur, je Dahl razpravljal o moči znotraj mej dejanske skupnosti. Po njegovi teoriji o moči skupnosti (angl. *theory of community power*) je moč lahko izvajati v skupnosti z določenimi posamezniki, medtem ko je drugim posameznikom to onemogočeno. Moč se izvaja nad posamezniki, da bi le-ti sledili zasebnim željam teh, ki imajo moč. Moč je tako proizvodnja poslušnosti glede na preference drugih.

Najbolj vplivno teorijo moči je v zadnjih letih razvil Nye. Moč je zanj izmuzljiva in težko merljiva kategorija ter jo definira kot sposobnost, ki omogoča komu, da vpliva, učinkuje na koga ali kaj. Pri tem Nye razmišlja, da ne moremo samo reči, da ima akter moč, ne da bi navedli, kaj lahko s to močjo naredi. Tako poudarja, da moramo določiti, kdo je vpleten v razmerje moči (obseg nadzora) kot tudi katere teme so vključene (področje moči). Pri oblikovanju koncepta moči merimo predvsem to,

kako lahko akterji prisilijo ljudi, da delajo stvari, ki so pogosto proti njihovi volji in proti njihovim interesom. Akterji se tako osredotočajo na sposobnost vplivanja na politični proces z različnimi dimenzijami moči. Nye je razvil tri dimenzije moči: trdo, mehko in pametno moč, ki je obravnavana v nadaljevanju.

::Trda politična moč

Trda moč je intuitivna oblika moči in je zelo preprosta. Trda moč je starejša od mehke oblike moči in se manifestira na zelo praktičen in konkreten način. Poleg tega jo je lažje videti in meriti njene učinke. Trda politična moč se uporablja za doseganje vpliva akterjev na druge udeležence s fizično prisilo, izsiljevanjem, zastraševanjem in prisilo (Hill, 2003: 135). Nye (2004: 207) opisuje, da trda moč izhaja iz spodbud oz. »korenčkov« ali iz groženj. Nadalje avtor (Nye, 2004: 247) pojasnjuje, da se trda moč navezuje na poveljevalno obnašanje, kot sta prisila in spodbujanje, najverjetnejša sredstva (viri) pa so sila, sankcije, plačila in podkupnine. Prav zaradi teh značilnosti trda moč temelji na virih, saj temelji na sposobnostih akterjev akumulirati toliko virov, kolikor je potrebno za doseg svojega cilja. Z viri mislimo na materialne vire v smislu opredmetenih sredstev in ne neopredmetenih sredstev, kot so ideje in mnenja. Prav v tem se trda politična moč razlikuje od mehke politične moči.

::Mehka politična moč

Mehka politična moč je nasprotje trde politične moči, saj predstavlja sposobnost dobiti, kar želiš, s privlačnostjo, ne pa s silo ali plačilom. Mehka politična moč se uporablja za doseganje vpliva akterjev na druge udeležence na posreden način izvajanja moči, kjer posamezniki ne ravnavajo tako, kot od njih zahteva vodja, vendar ravnavajo tako, ker želijo sami slediti akterju, cenijo njegove vrednote itd. Z mehko politično močjo oblikujemo in usmerjamo druge udeležence, da si želijo prav to, kar želiš ti (Nye, 2004: 207). Gre za delovanje s privlačnostjo, njena sredstva pa so institucije, vrednote, politike in kultura (Nye, 2004: 247). Nye (2004: x) opredeli mehko moč kot zmožnost vplivati na druge udeležence preko oblikovanja vsebin, prepričevanja in izvabljanja pozitivnih privlačnosti z namenom doseči zelene rezultate. Hill (2003: 135) opredeli mehko moč kot posredno, dolgoročno in tako, ki deluje bolj s prepričevanjem kot s (pri)silo. Skratka, mehka politična moč sloni na sposobnosti oblikovanja preferenc drugih brez uporabe sile, prisile ali nasilja ter se kaže v različnih kontekstih in v različnih stopnjah intenzivnosti.

::Pametna politična moč

Pametna politična moč je uspešna združitev virov trde in mehke moči pri povezovanju sredstev s cilji, ki jo je razvil Nye kot nov koncept, saj je v izrabo moči

vključil tudi pretkanost (angl. *smartness*). Pametna moč pomeni razvoj celostne strategije, baze virov in kompleta orodij za doseganje nekaterih ključnih ciljev, s sklicevanjem tako na trdo kot mehko moč. To je pristop, ki poudarja ne le nujnost močne vojaške sile, ampak tudi veliko vlaga v zavezništvo, partnerstvo in institucije na vseh ravneh za širjenje vpliva in vzpostavljanje legitimnosti. V vsakem primeru je glavna točka to, da pametna politična moč presega mehko in trdo politično moč ter ni tretja izbira moči, ampak je način, pristop uporabe sile, ki daje nosilcem odločanja možnost, da izberejo najboljši način za obravnavo posameznih (političnih) vprašanj. Pametna moč 21. stoletja se ne nanaša na vprašanje povečanja moči ali ohranjanja hegemonije (Nye, 2011a: 207). Gre za iskanje načinov združitve sredstev v uspešne strategije v novem kontekstu difuzije moči. Strategija zahteva jasnost glede ciljev (želenih rezultatov) ter sredstev in taktik za njihovo uporabo. Po Nye-u (2011a: 208–209) strategija pametne moči predvideva odgovore na pet vprašanj. Prvič, *katere cilje ali rezultate preferiramo?* To pomeni, da moramo imeti jasne cilje, da bi lahko strategijo pametne moči zasnovali za doseganje teh ciljev. Vsega v življenju ne moremo imeti takoj, ta odgovor zahteva več kot le izgradnjo seznama želja. Pomeni, da moramo določiti prednostne naloge na podlagi strukturiranih kompromisov. Drugič, *katera sredstva so na razpolago in v kakšnem kontekstu?* Potreben je popoln popis mehke in trde moči ter razumevanje omejitev vsake od obeh moči ter informacije, kdaj (ne) bodo viri posamezne moči na voljo ter kdaj se lahko situacija spremeni. Tretjič, *kakšna so stališča in preference ciljne skupine?* Bistveno je, da imamo natančen pregled nad stališči in željami kakor tudi morebitnimi reakcijami ciljne skupine, na katero želimo vplivati. Četrtoč, *kakšne oblike vedenja moči so najverjetnejše za uspeh?* V dani situaciji je bolj verjetno, da uspemo z vedenjem ukazne trde moči ali s sodelovalno mehko močjo, prepričevanjem in atrakcijo ali pa s kombinacijo obojega. Petič, *kakšna je verjetnost uspeha?* Lahko imamo strašne posledice, če nas spremlja prekomerni optimizem ali namerna slepota o verjetnosti uspeha. In nenazadnje, če je verjetnost uspeha na preizkusu, se moramo vrniti na prvo vprašanje in ponovno skupaj oceniti cilje, prioritete in kompromise. Po tej prilagoditvi steče znova strategija pametne moči po seznamu vprašanj navzdol.

V Tabeli povzemamo spretnosti, ki se uporabljajo pri posamezni vrsti politične moči.

Trda moč	
1. Organizacijske spretnosti	- upravljanje nagrajevanja in informacijskih sistemov
	- upravljanje notranjih in zunanjih ljudi (neposredno in posredno vodenje)
2. Spretnosti po Machiavelliju	- sposobnost prepričevanja, kupovanja in pogajanja
	- sposobnost gradnje in vzdrževanja zmagovitih koalicij

Mehka moč	
1. Čustvena inteligenca	- sposobnost vodenja in karizma
	- čustveno samozavedanje in kontrola
2. Komunikacije	- prepričljive besede, simboli, primeri
	- prepričljivost bližnjih in daljnih privrženecv
3. Vizija	- privlačna za privrženca
	- učinkovita (uravnoteženi ideali in zmožnosti)
Pametna moč	
1. Širše politične spretnosti	- razumevanje razvijajočega se okolja
	- izkoriščanje trendov (»ustvarjanje sreče«)
	- prilagajanje stila vodenja vsebini in privrženecm

Vir: Nye 2008, 83.

Politične moči v celoti ni mogoče meriti, saj gre za fluidno kategorijo, ki se pre-taka med političnimi opcijami in političnimi akterji. Prav tako je nemogoče odkriti in meriti vse mehanizme generiranja politične moči, saj prihaja do razdrobljenosti različnih vidikov in se moč v glavnem analizira kot študije konkretnih primerov, v konkretnih kontekstih (Fabiani, 2015: 50). Za obravnavo razmerja moči in vpliva so v politični znanosti v ospredju transakcijske in transformativne teorije voditeljstva (Fabiani, 2015: 47). Prav te teorije obravnava in priredi tudi Nye v svojih raziskavah o mehki/pametni moči in jih poveže z voditelji/voditeljstvom oziroma mehko/pametno moč implementira v fenomen voditeljstva (Fabiani, 2015: 51).

Ljudje hitro naredijo napako s tem, da jo dodelijo vodji. Vidimo, kaj se dogaja prav ali narobe v skupini ali organizaciji ter rezultat pripisujemo vodji. Tako ta postane grešni kozel tudi takrat, ko gre za simbol neuspeha in ne za njegov vzrok. Volivci nagradijo in kaznujejo politike za gospodarske razmere, ki so bile pogosto ustvarjene, preden je politik nastopil mandat. V navzočnosti več vzrokov in ključnih dogodkov pripisovanje krivde ali pohvale osebam lahko daje občutek psihološkega udobja in zagotovilo o naši sposobnosti razumevanja in nadziranja dogodkov v kompleksnem in zmedenem svetu. Nye (2008: 3) zaključuje, da sodobna politična arena ponuja podobno iluzijo: vera v sposobnosti političnega voditelja, da spremeni zadeve, lahko ustvari občutek neposrednega nadzora. Sposobnost njegovega nagrajevanja ali kaznovanja pa se uveljavlja z glasovanjem, ki pomeni vpliv.

Kako, na kakšen način se torej kažejo spremembe v (re)pozicioniranju politične moči v političnem prostoru? Delovanje posameznikov in urejanje socialnih in političnih odnosov – kdo jih načrtuje, nadzoruje, usmerja in razsoja – so ključne prednosti moči. Individualna moč predstavlja nekoga, ki je močnejši v enem iz serije

izoliranih dogodkov, vendar ne razkriva veliko o tem, kako je moč zavarovana dolgoročno s strani prevladujočih akterjev. Ne samo kako A zmaga nad B, ampak kako ohranja trajno prevlado? Odgovor na to vprašanje leži v sposobnosti vplivati, opredeliti in oblikovati pogoje ter nadzor virov, s katerimi se utrjuje takšna moč, da se zaposluje strateška moč. Strateška moč je pogojena s konfliktom. Od individualne moči jo loči to, da se osredotoča na sredstva, s katerimi se upravljajo konflikti. Analiza strateške moči osvetljuje proces in obseg odločanja, ne pa odločitve kot take. Strateška moč priznava, da so konflikti posredovani z organizacijskimi pravili in normami ter da so te razlike v moči potencirane s strani organizacij (Rye, 2014: 107). Z drugimi besedami, gre za neenakost norm in pravil političnih strank, kar pomeni, da so nekateri bolj slišani od drugih. Sposobnost akterjev zavarovati svoje želje je odvisna torej ne samo od zavarovanja prednosti, ampak tudi od sposobnosti, da se drugim prepreči, da bi lahko zagotovili uresničevanje z manipuliranjem pravil ali norm, da bi se izognili kratkemu stiku soočenja. Skratka, strateška moč je odvisna od sposobnosti nekaterih akterjev nadzorovati postopke odločanja (Rye, 2014: 76–78).

Z raziskovanjem in preučevanjem politične moči se v večji ali manjši meri ukvarja večina vseh družboslovnih ved. V prispevku se osredotočamo na preučevanje razmerja med politično močjo, ki je v domeni politične znanosti, in političnim ugledom, ki je ena od dimenzij politične moči.

::UGLED

Kot družbeni konstrukt predstavlja ugled splošno soglasje o tem, kako drugi vidijo posameznika. To soglasje pogosto omogoča posameznikom s pozitivnim ugledom, da so obravnavani kot bolj legitimni, pristojni in zaupanja vredni. Poleg tega te osebe pogosto uživajo prednosti, kot sta višji družbeni status in sprejemanje ugodnosti v primerjavi s tistimi na nižjem družbenem statusu (Hall in drugi, 2009: 383). Bagheri in drugi (2009: 410) definirajo ugled kot distribuirano, družbeno pripisano in kolektivno prepričanje ene same osebe, skupine ali položaja, ki je razvit na osnovi splošnega prepričanja akterjev družbe, ne glede na to, ali je neka opredelitev v skladu s pričakovanji vloge posameznika. Visoka stopnja ugleda neposredno prispeva k razvoju močnejšega družbenega statusa in vpliva. Po mnenju avtorjev (Bagheri in drugi, 2009: 411) je formalna definicija strukture ugleda odvisna od vsebine, družbenih vrednot in ciljev okolice v ciljni skupini, kjer je bil ta ugled opredeljen in razporejen.

Ugled je splošno znan kot zaupanje in spoštovanje v družbi s strani posameznikov in organizacij. Uporaba ugleda kot ocene moči političnih akterjev ima v politologiji in politični sociologiji dolgo tradicijo. Začetki segajo v 60. leta prejšnjega stoletja v ZDA, do danes pa se je merilo ugleda uporabljalo v političnih analizah, v različnih državah in političnih področjih. Meritev velikosti ugleda tako temelji na oceni udeležencev, ki ne sodelujejo v procesu odločanja, ampak ga preko poročanja medijev in poli-

tike spremljajo, saj vsebinske lastnosti politika v novicah pokrivajo glavno javno mnenje o njem. Pri tem Carroll in McCombs (2003: 36) poudarjata, da večje medijsko poročanje omogoča večje ozaveščanje javnosti in tako poudarjene lastnosti pri poročanju medijev postanejo lastnosti javne opredelitve. Glede na ugled politični akterji dobijo politično podporo volivcev ali pa glasove na volitvah. Ker so volitve eno od najbolj eksaktnih meril politične moči, ker so hkrati tudi eksekutivne, izvršljive, lahko sklepamo, da ugled političnih akterjev vpliva na politično moč.

Ugled je dragocena dobrina in močno orodje, ki ima tako negativne kot pozitivne vplive. Pomembnejša kot je politična funkcija, bolj krhek lahko postane ugled. Eisenegger (2009: 13–14) opisuje elemente, ki sestavljajo ugled, ki jih v nadaljevanju povzemamo in predstavljamo. Ne glede na to, za katerega nosilca ugleda gre – naj bo to podjetje, politik ali celo akademik, je ugled vedno sestavljen natančno iz teh treh dimenzij: funkcionalne, družbene in izrazne dimenzije ugleda. Prvič, nosilec ugleda mora dokazati svojo usposobljenost in izkazati zahtevani uspeh. Ta funkcionalni ugled je odraz odnosov v različnih funkcionalnih sistemih, ki nas uspešno pripeljejo do cilja (v politiki, v gospodarstvu itd.). Drugič, nosilci ugleda se morajo dobro izkazati v družbenem svetu. Osrednje vprašanje tukaj je, v kolikšni meri so nosilci ugleda »dobri državljani«: ali preprosto teptajo druge pri svojem prizadevanju za uspeh ali ravnajo odgovorno, v skladu z družbenimi normami in vrednotami. In tretjič, nosilci ugleda imajo tudi izrazni ugled. Kjer sodbe temeljijo na dimenziji funkcionalnega ugleda in na etiki dimenzije družbenega ugleda, dominirajo sodbe okusa, ki prevladujejo v svetu »lepega«. Nato se nosilce ugleda ocenjuje glede na čustveno privlačnost njihovega značaja in glede na to, kako univerzalni so, ko se pojavijo v javnosti. Posamezniki s pozitivnim izraznim ugledom so privlačnejši, bolj simpatični in edinstveni.

Bolj kot raziskovanje moči, ki deluje pod strukturami in sistemi poveljevanja, nas zanima, v kolikšni meri se zaradi uporabe škandalov kot političnih dogodkov spremeni politična moč posameznih akterjev v teh dogodkih, kjer lahko politično moč merimo kot pozicioniranje politične stranke ali politika v očeh javnosti².

::POLITIČNI ŠKANDAL

Pri umeščanju škandala v politični znanosti se naslanjamo na koncept političnega škandala, ki ga je razvil Thompson in je v sodobnih razpravah pogosto uporabljen. Politični škandali so bili vedno osrednji vidik v politiki in zdi se, da so škandali deležni več pozornosti kot kdajkoli prej v tem sodobnem stalno spreminjajočem se političnem okolju.

² Za merjenje ugleda politikov v očeh javnosti se v Sloveniji uporablja Vox populi. Vox populi oziroma lestvica priljubljenosti slovenskih politikov in strank od leta 1991 kontinuirano meri agencija Ninamedia. S kvantitativno metodologijo ocenjujejo priljubljenost politikov na vzorcu anketirancev, ki jo nato povzemajo na celotni populaciji.

Politični škandal je tisti škandal, v katerega je vpletena politična osebnost oziroma politična figura (Thompson, 2000: 91). Politični škandal je mogoče povezati z javnimi institucijami, vendar ima večina teh škandalov v središču politično figuro, npr. politika, javnega uradnika ali slavno osebnost, ki postane tarča medijev (Garard, 2006: 18). Pri političnem škandalu moramo poleg politične figure upoštevati tudi politične odnose in institucije, na podlagi katerih ta posameznik uživa politično moč (Thompson, 2000: 91).

V razširjeni kombinaciji različnih pristopov in na podlagi široko sprejete osnovne definicije Thompsona (2000) in drugih predstavnikov (npr. Lull in Hinerman, 1997, Keppling, 2012, Entman, 2012, Allern in Pollack, 2012) lahko določimo osrednje značilnosti koncepta škandala:

- dejanski ali domnevni prestopki: škandale zaznamuje dejstvo, da dejansko predstavljajo ali celo predvidevajo prestopke norm, vrednot ali moralnih konceptov družbe;
- razkritje in javna razprava: pogoj škandala je, da je domneven prestopnik, ki je bil do sedaj neznan, dostopen širši javnosti prek javne razprave in obtožb javnosti;
- povezanost oseb in/ali institucij: škandali so vedno povezani s pogojem, da se kršitve lahko pripišejo posameznim akterjem, to je osebam, organizacijam ali ustanovam, ki so pomembni kot nosilci tvorc in posledic teh dejanj, saj je to edini način, da se lahko izvede škandal.

Osnova za nastanek škandala je pojav nepričakovanega dogodka; nekdo mora poskrbeti, da se ta dogodek plasira v javnost, ki mora biti nad dogodkom zgrožena. Nujno potrebna pa je predvsem minimalna svoboda javnega mnenja in tiska, da se lahko o »dogodku« odkrito razpravlja. Za politologijo je jasno, da so škandali del političnega procesa. Ti so vedno nameren poseg v politična razmerja sil, zato je tudi jasno, da škandal sproži neka politična sila in nek akter s povsem politično namero. Škandal se nikoli ne začne z novico ali poročilom o tem, da je kdo od politikov ravnal neprimerno ali narobe. Škandal se začne takrat, ko je tovrstna nerodnost ali napaka v oceni političnih nasprotnikov primerno orodje za diskvalifikacijo v obstoječem razmerju sil, ki upošteva tudi senzibilnost javnosti oz. volilnega telesa za tovrstno temo. Demirhan (2017: 26) poudarja, da so škandalne vojne med politikami del politike, saj so politiki nenehno na preži za informacijami o transgresijah njihovih tekmecev. Te so koristne za napad ali protinapad.

Vsak škandal premika družbeni konsenz glede določene zadeve ali vrednote in pogleda ter spreminja tudi razmerja političnih sil, ki to vrednoto ali zadevo utrdijo na novi ravni. Škandal je tako vedno nek obred iniciacije, spremembe identitete posameznikov in skupnosti, političnih akterjev ter politične skupnosti. Vendar pa je vse bolj jasno, da so v zadnjih desetletjih, zlasti od leta 1960 naprej, škandali postali vse bolj razširjena oblika političnega življenja v mnogih zahodnih družbah. Kljub temu da je javnost pozorna na škandal in je njegov normativno transformacijski potencial ogromen (Hondrich, 2002), Thompson (2000) zatrjuje, da so resnične spremembe v socialnem ali političnem sistemu komaj opazne.

Pojav škandala je vezan na sposobnost ustvarjanja javnosti, zato so škandali možni samo v demokratičnih družbah (Neu, 2004) ali kot »del transformacijskih« družb, v katerih je ustanovljeno načelo javnosti (Imhof, 2002: 77); v drugih oblikah družb pa ga je težko doseči zaradi cenzure. Škandal lahko tako obravnavamo kot kazalnik demokratičnih družb. Thompson (2000) opisuje več dejavnikov, ki pojasnjujejo, zakaj so liberalne demokracije bolj nagnjene k škandalom kot avtoritarni režimi.

Prvič, politika v liberalni demokraciji deluje na področju konkurenčnih sil, ki so organizirane in mobilizirane s političnimi strankami in drugimi interesnimi skupinami. To ustvarja napeto vzdušje v konfliktih in soočenjih; stranke in druge interesne skupine so stalno vključene v napadanje svojih nasprotnikov. Ti si prizadevajo izkoristiti vse zaznane točke šibkosti svojih konkurentov. V takih okoliščinah je škandal lahko močno orožje. Demonstrirati ali celo trditi, da je politični nasprotnik prestopil moralno zavezujočo normo, da je bil vpleten v korupcijo in goljufije ali se je obnašal na način, ki vključuje znatno stopnjo prevare, je lahko učinkovit način diskreditacije.

To kaže še na drugo obravnavo, ki je pomembna v liberalni demokraciji, kjer je ugled pomembna kategorija. Temeljni pogoj za liberalno demokracijo je institucionaliziran proces volitev, ki se ga politični voditelji udeležujejo v rednih časovnih presledkih. V boju za volilni uspeh je ugled pomemben vir. Zato je škodovanje ugledu zaradi škandala tveganje, ki se mu politični voditelji ali voditelji, ki si to prizadevajo postati, izogibajo. Škandal je tako instrument v rokah nekaterih nasprotnikov, ki želijo zmagati, in prepotrebno orožje v volilnem obdobju. Tretji dejavnik, ki potrjuje, da je liberalna demokracija bolj nagnjena k škandalom, je relativna avtonomija tiska. V liberalnih demokratičnih družbah medijske institucije niso povsem neodvisne od uveljavljanja politične moči. Te institucije na splošno delujejo znotraj regulativnega okvira, ki ga določa država. Razen tega so lahko izpostavljene različnim oblikam pritiska – tako neposredno preko financiranja ali odkrite cenzure kot posredno, s poseganjem v njihovo dejavnost. Vendar pa imajo v primerjavi s položajem medijskih institucij v avtoritarnih in enopartijskih državah mediji v liberalnih demokracijah veliko politično širino. Pogosto so sposobni poročati (velja samo za nekatere pravne omejitve in novinarske kodekse ravnanja) o dejanjih ali dogodkih, ki lahko vodijo do škandalov. Nekateri sektorji tiska so še posebej usmerjeni v javno artikulacijo ali diskurz. Še več, glede na komercialno naravo večine medijskih organizacij v zahodnih družbah in njihovo odvisnost od prihodkov, ustvarjenih na trgu, imajo te organizacije pogosto interes proizvajati odmevne zgodbe, ki bodo pritegnile pozornost javnosti (Thompson, 2000: 94–96).

Pri političnem škandalu imamo pogosto dve strani – za in proti škandaliziranemu politiku –, ki tekmujejo za prevlado javnega mnenja, zato škandal ne obstaja zunaj komunikacijskega delovanja. Diskurzivno-komunikacijska teorija³, iz katere izvira večina kritikov funkcionalne teorije škandala, nam daje drugačen pristop. Prvič, zavrča

³ Diskurzivno-komunikacijska teorija škandala analizira, kako so škandali simbolično konstruirani in izvedeni.

misel, da razkritje dejstev in okoliščin naredi škandal. Veliko pomembnejši od količine škandaloznih prekrškov postane pravi čas, strateška korist in oblikovanje škandalizacije (Entman 2012, 9). To nakazuje, da je škandal diskurzivna konstrukcija (Thompson, 2000), v kateri je dejanska nepravilnost škandaliziranega političnega akterja drugotnega pomena. Ali bo domnevna kršitev postala škandal, se odloča na drugi stopnji škandala – na ravni komunikacijskega postopka škandalizacije (Bulkow in Peresen, 2011). Zato se diskurzivno-komunikacijski vidik škandalnih teorij osredotoča na inherentne procese škandala, kot so dramatizacija, moralizacija, škandalizacija, odpoved in uspešnost (Allern in Pollack, 2012: 9), ne pa na njihovo splošno družbeno funkcijo. Tako te teorije ne predvidevajo nobenega normativnega soglasja družbe na začetku ali koncu škandala (kot posledice odkrite normativne kršitve) ter imajo več prostora za čustva, saj se s procesi dramatizacije, moralizacije in ritualizacije lahko bolje razložijo mehanizmi čustvenega upravljanja. Pri diskurzivno-komunikacijskem pogledu na škandal gre za stvaritev in reakcijo normativnih družbenih okolij v času škandala, zato se je ta izkazal za bolj primerne za analizo političnih škandalov v sedanjih pluralističnih družbah (Verbalyte, 2017: 64).

Politični škandal skuša zmanjšati politično moč političnim akterjem, proti katerim je uperjen, in hkrati povečati ali vsaj ohraniti politično moč in vpliv akterjem ter političnim silam, ki sprožajo škandal. Politični škandal je zavezan logiki politike, kar pomeni, da je vezan na interese posameznih političnih sil in akterjev z namenom, da se repozicionirajo moči v političnem prostoru. Politični škandal torej ni neka samorasla zgodba, temveč je na cilj naravnana in zavestno vodena dejavnost političnih sil, katere samo en del poteka na očeh javnosti.

::ZAKLJUČEK

Na podlagi povedanega lahko o repozicioniranju politične moči v političnem prostoru zaključimo, da se politične stranke in njihovi politiki soočajo s posebnimi izzivi v sodobnih demokracijah. Glavni razlog za nove izzive za politične stranke in politične osebnosti predstavljajo družbene spremembe in (ne)učinkovitost obravnavanja posledic teh sprememb na področju politike. Vse nastale spremembe prinašajo številna vprašanja in hkrati dileme. Klasična dilema političnih strank in političnih osebnosti je, da je nemogoče izpolniti vsa pričakovanja, ki so usmerjana proti njim istočasno. Javnost pričakuje od politike politično opredelitev do problemov, vendar se vedno nekdo počuti prikrajšanega ali celo razvije nove zahteve, ki jih običajno nikoli ni mogoče popolnoma zadovoljiti. Politične stranke in politiki so tako v stalnem nasprotju med neizpolnjenimi pričakovanji in rešitvami, za katere se meni, da niso primerne. Naslednji izzivi nastajajo zaradi družbenih sprememb in razvoja fragmentirane⁴ družbe, za katere je značilno razpadanje prej stabilnih vred-

⁴ Fragmentacija se nanaša na proces, pri katerem je enaka pozornost občinstva razpršena med več medijskih virov (McQuail, 1997: 133).

not, sistemov in zavez, ki temeljijo na višji ravni izobrazbe ter pluralizmu informativnih virov. Vse to se odraža na upadanju volilne udeležbe in nepredvidljivih napovedih volilnih rezultatov, kar predstavlja izziv za politične stranke in politiko nasploh. Nadalje se spremembe kažejo v novi obliki poročanja o politiki, v kateri so ideje, vrednote in rezultati manj pomembni kot moraliziranje, škandalizacija in personalizacija v obliki »zabavnega poročanja« (angl. *infotainment*). Politični škandali so danes v medijih prezentirani veliko hitreje, kar lahko prispeva k trivializaciji politike in njenih akterjev, kar nedvomno negativno čutijo politične stranke. Uporaba medijev za nadzor nad medijsko podobo in ugledom je postala pomembna politična spretnost. Mediji s svojim poročanjem in okvirjanjem škandala vplivajo na mnenja in razpoloženja sprejemnikov, to pa se naprej odraža v priljubljenosti politikov in političnih strank, ki jo meri lestvica Vox populi. Ugled posameznega politika in/ali politične stranke je pomemben, saj sta priljubljenost in moč sorazmerno povezana. Večja priljubljenost pomeni večjo moč vplivanja na odločitve ali agendo vlade oziroma politične stranke, kar se kaže v lažjem doseganju svojih interesov. In seveda obratno.

Za politologijo je jasno, da so škandali del političnega procesa. Ti so vedno nameren poseg v politična razmerja sil, zato je tudi jasno, da škandal sproži neka politična sila in nek akter s povsem politično namero. Politični škandal je povezan z močjo informacij v politiki, saj so škandalne vojne med politiki del politike. Z razvojem družbe so se narava, obseg in posledice političnega škandala spremenile. Dogovori med političnimi strankami so se spremenili v »šov biznis« in politični spori v »telenovele«. Produkcija škandala pogosto povzroči premike v javni podpori kandidatu ali politični stranki, ki sta tarča škandaliziranja.

Bolj kot raziskovanje moči, ki deluje pod strukturami in sistemi poveljevanja, je pomembno, v kolikšni meri se zaradi uporabe škandalov kot političnih dogodkov spremeni politična moč posameznih akterjev v teh dogodkih, kjer politično moč merimo kot pozicioniranje politične stranke ali politika v očeh javnosti.

Moč torej izhaja iz položaja ali avtoritete osebe, ki ima sposobnost spreminjanja drugih ali sposobnost ubraniti se pred spremembami ter lahko vpliva na ljudi tako pozitivno kot negativno. V družboslovju je moč sposobnost vplivati ali nadzorovati obnašanje ljudi. Termin »avtoriteta« (*authority* je v angl. celo sinonim za oblast) je pogosto uporabljen za moč, ki jo družbena struktura dojema kot legitimno. Osnovna ideja moči je, da morajo imeti tisti, ki sodelujejo v postopku odločanja, najbolj natančen pregled nad tem, kako je moč razdeljena med udeleženci.

::LITERATURA

- Allern, S. in Pollack, E. (2012): »Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandal in Four Nordic Countries.« V: S. Allern, A. Kantola, E. Pollack in M. Blach-Ørste (ur.): *Increased scandalization. Nordic political scandals 1980-2010*. Goteborg: Nordicom, str. 29–50.
- Bagheri, E., Zafarani, R., & Barouni-Ebrahimi, M. (2009): »Can reputation migrate? On the propagation of reputation in multi-context communities.« V: *Knowledge-Based System*, str. 410–420.

- Bulkow, K. in Petersen, C. (2011): *Skandale. Sturkturen und Strategien öffentlicher Aufmerksamkeitszeugung*. Wiesbaden.
- Carroll, C. in McCombs, M. (2003): »Agenda-setting effects of business news on the public's images and opinions about major corporations.« V: *Corporate Reputation Review*, 6, str. 36–46.
- Dahl, R. (1957): »The Concept of Power.« V: *Behavioral Science* 2, str. 201–215.
- Demirhan, K. (2017): »Scandal Politics and Political Scandal in the Era of Digital Interactive Media.« V: K. Demirhan in D. Cakir-Demirhan (ur.): *Political Scandal, Corruption, and Legitimacy in the Age of Social Media*. Hershey: IGI Global, str. 25–50.
- Eisenegger, M. (2009): »Trust and reputation in the age of globalisation.« V: J. Klewes in R. Wreschniok, *Reputation Capital*. Berlin: Springer-Verlag, str. 11–22.
- Entman, R. M. (2012): *Scandal and Silence: Media Responses to Presidential Misconduct*. Cambridge: Polity Press.
- Foucault, M. (1994a): »The Subject and Power.« V: J. Faubion (ur.): *Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984*. London: Penguin, str. 326–348.
- Foucault, M. (1994b): »Truth and Power.« V: J. Faubion (ur.): *Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984*. London: Penguin, str. 111–133.
- Gamble, A. (2005): *Politika in usoda*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Garrard, J. (2006): »Scandals: an overview.« V: J. Garrard in J. L. Newell (ur.): *Scandals in past and contemporary politics*. Manchester: Manchester University Press, str. 13–29.
- Hall, A. T., Zinko, R., Perryman, A. A. in Feriss, G. R. (2009): »Organizational citizenship behaviour and reputation: Mediators in the relationship between accountability and job performance and satisfaction.« V: *Journal of Leadership and Organizational Studies*, str. 381–392.
- Hill, C. (2003): *The Changing Politics of Foreign Policy*. Houdmills, Basingstoke and Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hondrich, K. (2002): *Enthüllung und Entrüstung. Eine Phänomenologie des politischen Skandals*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Ilichman, W. in Uphoff, N. (1969): *The Political Economy of Change*. Berkeley: University of California Press.
- Imhof, K. (2002): »Medienskandale als Indikatoren sozialen Wandels. Skandalisierung in den Printmedien im 20. Jahrhundert.« V: K. Hahn (ur.): *Öffentlichkeit und Offenbarung. Eine interdisziplinäre Mediendiskussion*. Konstanz: UVK, str. 73–98.
- Kepplinger, H. (2012): *Die Mechanismen der Skandalisierung*. München: Olzog.
- Lasswell, H. D. in Kaplan, A. (1950): *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*. New Haven: Yale University Press.
- McQuail, D. (1997): *Audience analysis*. Sage Publications.
- Nye, J. S. (2008): »Public Diplomacy and Soft Power.« V: *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616, str. 94–109.
- Nye, J. S. (2004): *Soft power: the means to success in world politics*. Washington, DC: Public Affairs Institute.
- Nye, J. S. (2011a): *The future of power*. New York: PublicAffairs.
- Rye, D. (2014): *Political parties and the concept of power: a theoretical framework*. London: Palgrave Macmillan.
- Thompson, J. B. (2000): *Political Scandal*. Cambridge: Polity Press.
- Uphoff, N. (1989): »Distinguishing power, authority and legitimacy: Taking Max Weber at his word using resource-exchange analysis.« V: *Polity* 22 (2), str. 295–322.
- Uphoff, N. (2005): »Analytical Considerations of Power as the Basis and the Goal of Empowerment.« Povzeto 20. April 2018 s strani <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2012/NormanUphoffPower.pdf>
- Verbalyte, M. (2017): »Deconstruction of the Emotional Logic of Political Scandal.« V: A. Haller, H. Michael in M. Kraus (ur.): *Scandalogy: An Interdisciplinary Field*. Köln: Halem, str. 63–88.